

Magdalena Wieczorek

Program wychowawczo- -profilaktyczny szkoły i placówki

Krok po kroku

Magdalena Wieczorek

Program wychowawczo- -profilaktyczny szkoły i placówki

Krok po kroku

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Warszawa 2018

Konsultacja merytoryczna
Dorota Macander

Redakcja i korekta
Elżbieta Gorazińska

Projekt okładki, opracowanie graficzne,
redakcja techniczna i skład
Barbara Jechalska

ISBN 978-83-66047-20-4

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Warszawa 2018
Wydanie I

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji
Creative Commons – Uznanie Autorstwa – Użycie Niekommercyjne (CC-BY-NC)

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
www.ore.edu.pl

Spis treści

Wstęp	7
Model programu wychowawczo-profilaktycznego szkoły i placówki	8
Etapy pracy nad programem wychowawczo-profilaktycznym – konstruowanie dokumentu krok po kroku	32
Moja skala wartości	38
Bibliografia	40

Wstęp

Wprowadzona przez Ministerstwo Edukacji Narodowej zmiana dotycząca działań wychowawczych i profilaktycznych w szkołach i placówkach oświatowych polega przede wszystkim na połączeniu dwóch dotychczas obowiązujących odrębnych programów – wychowawczego i profilaktyki szkolnej – w jeden dokument, nazwany programem wychowawczo-profilaktycznym.

Zgodnie z regulacją ustawową¹ program wychowawczo-profilaktyczny obejmuje dwa obszary:

1. Treści i działania o charakterze wychowawczym, skierowane do uczniów.
2. Treści i działania o charakterze profilaktycznym, dostosowane do potrzeb rozwojowych uczniów, przygotowane w oparciu o przeprowadzoną diagnozę potrzeb i problemów występujących w danej społeczności szkolnej, skierowane do uczniów, nauczycieli i rodziców.

Integracja obu programów polega na całościowym i spójnym podejściu do wychowania i profilaktyki w szkole i placówce zarówno w obszarze wzmacniania czynników chroniących, jak i ograniczania wpływu czynników ryzyka.

Reforma polskiej edukacji zakłada wzmocnienie wychowawczej funkcji szkoły poprzez ujęcie w podstawie programowej zadań wychowawczych i profilaktycznych, problematyki edukacji dla bezpieczeństwa i edukacji zdrowotnej oraz ustalenie zakresu treści wychowawczo-profilaktycznych realizowanych na poszczególnych przedmiotach i podczas godzin do dyspozycji wychowawcy klasy. Założenia reformy akcentują również ważne miejsce rodziców w szkole i ich angażowanie w życie szkoły oraz współpracę ze środowiskiem lokalnym. Istotną rolę w procesie zmiany mają nauczyciele – każdy nauczyciel jest wychowawcą i każdy wychowawca klasy jest nauczycielem, zatem ich zadaniem jest wspieranie uczniów w integralnym rozwoju i pomoc rodzicom w działaniach opiekuńczych i wychowawczych, w tym udzielanie wsparcia i pomocy w sytuacjach trudnych. Tylko wtedy wychowanie będzie skuteczne, jeśli wszystkie wymienione działania okażą się spójne.

Każda szkoła i placówka, świadome znaczenia skutecznego wychowania i efektywnej profilaktyki, muszą opracować własny i niepowtarzalny program wychowawczo-profilaktyczny, co wymaga:

- ◆ znajomości środowiska;
- ◆ identyfikacji sukcesów wychowawczych i profilaktycznych;
- ◆ identyfikacji porażek wychowawczych i profilaktycznych;

¹ Art. 26. 1. ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. *Prawo oświatowe*, Dz.U. z 2017 r., poz. 59.

- ◆ diagnozy potrzeb i problemów wychowawczych;
- ◆ wiedzy na temat skutecznych i nieskutecznych oddziaływań wychowawczych i profilaktycznych;
- ◆ bilansu możliwości i trudności uczniów;
- ◆ diagnozy funkcjonowania uczniów w środowisku szkolnym (wiedzy na temat zachowań problemowych oraz tego, co chroni uczniów w danej szkole);
- ◆ wiedzy na temat zasobów szkolnych;
- ◆ znajomości lokalnej społeczności i środowiska;
- ◆ znajomości oczekiwań i potrzeb rodziców i nauczycieli;
- ◆ wniosków z doświadczeń płynących ze współpracy z zewnętrznymi specjalistami wspierającymi szkołę.

Proponowany w niniejszym opracowaniu program wychowawczo-profilaktyczny powstał w wyniku wieloletniej pracy nad budowaniem programów wychowawczych i profilaktycznych na każdym poziomie edukacyjnym, prowadzonej przez nauczycieli konsultantów z Regionalnego Ośrodka Metodyczno-Edukacyjnego *Metis* w Katowicach. Autorzy programu zapraszają do planowania zadań wychowawczo-profilaktycznych w szkołach w oparciu o ten materiał, a także zachęcają do wyrażania opinii na jego temat. Są też przekonani, że warto na podstawie przedstawionego modelu tworzyć własny, niepowtarzalny program wychowawczo-profilaktyczny, przygotowany po dokładnej analizie proponowanych rozwiązań, przeprowadzeniu dyskusji w gronie nauczycieli, rodziców i uczniów oraz poszerzeniu treści opracowania o skuteczne działania lokalnego środowiska szkolnego.

Model programu wychowawczo-profilaktycznego szkoły i placówki

Podstawowymi założeniami prezentowanego programu wychowawczo-profilaktycznego są budowanie pomostu między edukacją, wychowaniem i profilaktyką oraz zintegrowanie oddziaływań wychowawczych, profilaktycznych i z zakresu promocji zdrowia. Założenia te wynikają z przekonania, że zadaniem edukacji jest stworzenie harmonijnej relacji pomiędzy przekazywaniem wiedzy i kształceniem umiejętności i postaw. Ważne jest, aby w polskich szkołach program wychowawczo-profilaktyczny nie był jedynie dokumentem, ale stanowił zaplanowany i spójny zestaw oddziaływań wychowawczo-profilaktycznych, podejmowanych w celu podniesienia jakości pracy szkoły.

W dalszej części opracowania znajduje się przykład modelowego programu wychowawczo-profilaktycznego szkoły lub placówki, na który składają się elementy zawarte punktach 1–16.

1. Preambuła.
2. Wstęp do programu wychowawczo-profilaktycznego szkoły i placówki.
3. Wartości wybrane przez społeczność szkolną.
4. Diagnoza potrzeb i problemów w środowisku szkolnym.
5. Mapa środowiskowa czynników chroniących i czynników ryzyka w szkole i placówce.
6. Akty prawne.
7. Wizja szkoły i placówki.
8. Misja szkoły i placówki.
9. Cel ogólny i cele szczegółowe programu wychowawczo-profilaktycznego.
10. Sylwetka absolwenta szkoły – jakim człowiekiem ma być nasz absolwent?
11. Strategia wychowawczo-profilaktyczna szkoły i placówki.
12. Ceremoniał i tradycje szkolne.
13. Tryb postępowania w trudnych sytuacjach.
14. Ewaluacja.
15. Uchwalenie programu wychowawczo-profilaktycznego szkoły i placówki.
16. Plan działań wychowawczo-profilaktycznych w szkole i placówce.

1. Preambuła (łac. *praeambulum, praeambulare* – iść wcześniej)

Jest wprowadzeniem informującym o charakterze dokumentu, opisuje okoliczności powstania programu oraz określa jego cele. Często zawiera określenie koncepcji wychowania i profilaktyki w szkole i placówce w odniesieniu do podstawy programowej.

2. Wstęp do programu wychowawczo-profilaktycznego

Szkoła ma zagwarantowaną autonomię w opracowaniu własnego programu wychowawczo-profilaktycznego, który oprócz celów i zadań dydaktycznych oraz założeń związanych z szerszym kontekstem społecznym powinien także uwzględniać miejscowe priorytety wychowawcze i środki realizacji programu. W związku z tym wstęp do programu wychowawczo-profilaktycznego musi być wizytówką programu oraz szkoły lub placówki, a to oznacza, że powinny się w nim znaleźć wszystkie najważniejsze informacje dotyczące jego realizacji i elementy wyróżniające jednostkę oświatową w danym środowisku lokalnym.

Warto zadbać, aby wstęp zawierał informacje takie jak:

- ♦ podstawy prawne uwzględnione przy konstruowaniu programu;
- ♦ założenia wychowawcze i profilaktyczne stanowiące podstawę programu;
- ♦ opis funkcjonowania szkoły i przedstawienie jej specyfiki;

- ◆ krótka charakterystyka środowiska szkolnego, wskazanie podmiotów wspierających, wyróżnień, certyfikatów, realizowanych programów profilaktycznych;
- ◆ wizja i/lub misja szkoły;
- ◆ przyjęta sylwetka absolwenta;
- ◆ wartości, na których opiera się program wychowawczo-profilaktyczny, i sposób ich wyboru przez społeczność szkolną;
- ◆ uczestnicy i realizatorzy programu wychowawczo-profilaktycznego, instytucje zewnętrzne wspierające szkołę lub placówkę.

Opis zawarty we wstępie powinien potwierdzać spójność aktów prawnych, obowiązujących jednostkę oświatową, z założeniami programu wychowawczo-profilaktycznego, przyjętą sylwetką absolwenta, możliwościami i potrzebami rozwojowymi dzieci w danym wieku. Dodatkowym i zarazem symbolicznym ujęciem treści zawartych w programie wychowawczo-profilaktycznym może być motto wybrane przez społeczność szkolną.

3. Wartości wybrane przez społeczność szkolną

Zgodnie z założeniami programu ustalenie wartości istotnych dla społeczności szkolnej jest kluczowym elementem budowania programu wychowawczo-profilaktycznego. Tworząc program, szkoła lub placówka musi brać pod uwagę wartości szczególnie ważne dla całej społeczności, czyli uczniów, rodziców, nauczycieli oraz pracowników niepedagogicznych.

Z punktu widzenia aksjologii wartość to (...) *wszystko, co cenne i godne pożądania, co stanowi cel dążeń ludzkich, co uważane jest za ważne oraz sprzyjające i w takiż sposób urzeczywistniane (...). Pod pojęciem wartości może ukrywać się zarówno ideał, jak i potrzeba, przeżycie czy po prostu cel*².

Należy pamiętać, że człowiek, aby się rozwijać, potrzebuje wartości, jednak nie można mówić o jego rozwoju bez dążenia jednostki do realizacji wytyczonych celów. Dlatego nazywanie i uwzględnianie wartości w procesie wychowania wydaje się ze wszech miar konieczne – to azymut wychowawczy, do którego dążymy!

Wartości przyjęte przez społeczność szkolną pozwalają na tworzenie wizji szkoły sprzyjającej wychowaniu. Wartości stanowią także podstawę tworzenia sylwetki absolwenta, na co mają wpływ wspólne oddziaływania rodziców i pracowników szkoły, zgodne z tymi wartościami.

Wymienione działania stanowią niezbędny początkowy element konstruowania programu wychowawczo-profilaktycznego szkoły lub placówki. Są potrzebne do

² Ostrowska U., (2006), *Aksjologiczne podstawy wychowania*, [w:] Śliwerski B. (red.), *Pedagogika. Podstawy nauk o wychowaniu*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, t. 1, s. 396.

określenia celów ogólnych programu, ukierunkowujących proces wychowania na przyjęte wartości, które wyznaczają cele wychowania i kryteria jego oceny. Takie wychowanie zakłada podmiotowe traktowanie ucznia, a określone wartości składają się do dokonywania odpowiednich wyborów i podejmowania decyzji.

W jaki sposób rozpoznać, które wartości są ważne dla społeczności szkolnej?

Propozycja 1

Techniką, która umożliwi zebranie wiadomości na temat preferowanych wartości, może być zbadanie opinii społeczności szkolnej o tych wartościach. W tym celu należy rozdać badanym listy wartości, z prośbą o wybranie od 3 do 5 najważniejszych z osobistego punktu widzenia uczestników badania. W rozpoznaniu powinni wziąć udział uczniowie, rodzice, nauczyciele oraz pracownicy nienależący do kadry pedagogicznej. Na analogicznej liście trzeba następnie zaznaczyć, ile osób wybrało daną wartość. Z zebranych informacji wyłania się wstępny obraz wartości ważnych dla poszczególnych grup, który może się stać punktem wyjścia do dalszych rozmów czy pracy warsztatowej. Należy jednak pamiętać, że celem naczelnym badania jest ustalenie listy wartości ważnych z punktu widzenia całej społeczności szkolnej, w związku z czym muszą one mieć odpowiednio wysoką rangę.

Tabela 1. Przykładowa lista wartości³

autetyczność	oryginalność	spontaniczność
bezpieczeństwo	osiągnięcia	sprawiedliwość
biegłość	pasja	stabilność
czas	patriotyzm	subtelność
doskonałość	pieniądze	szczodrość
dreszcz emocji	piękno	świadomość
duchowość	pogoda ducha	tradycja
dyscyplina	pokora	uczciwość
ekologia	porządek	uprzejmość
ekspresja	poważanie	uznanie
humor	pozycja społeczna	wiedza
kreatywność	praca	władza
lojalność	prawda	wolność
mądrość	prawość	wspólnota

³ Garstka T., Leśniewska K., (2008), *Poradnik dla szkół. Jak tworzyć program wychowawczy szkoły – opis modelu*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji, s. 17.

miłosierdzie	przygoda	współczucie
miłość	przyjaźń	współzawodnictwo
moda	przyjemność	wygrywanie
natura	przywództwo	wyobraźnia
nauczanie	religia	zaangażowanie
nauka	rodzina	zabawa
niezależność	rozrywka	zrozumienie
nowatorstwo	rozwój	
odpowiedzialność	różnorodność	

Propozycja 2

Inną techniką umożliwiającą rozpoznanie systemu wartości jest tworzenie przez uczniów „kryształu wartości” (załączony scenariusz zajęć dla szkół podstawowych i ponadpodstawowych). Przedstawiony poniżej katalog wartości preferowanych przez uczniów ustalono w wyniku diagnozy przeprowadzonej przez wychowawców klas.

Tabela 2. Katalog wartości preferowanych przez uczniów Szkoły Podstawowej nr 58 z Oddziałami Integracyjnymi im. Marii Dąbrowskiej w Katowicach⁴

Klasy 1–3 szkoły podstawowej	Klasy 4–7 szkoły podstawowej	Klasy 2–3 gimnazjum	Katalog zbiorczy
szacunek	szacunek	szacunek	szacunek
nie śmiejemy się z innych	tolerancja	tolerancja	tolerancja
pomagamy sobie wzajemnie	wzajemna pomoc	pomoc	współpraca
jesteśmy kulturalni	szczerłość	koleżeństwo	kulturalne zachowanie
przyjaźń			przyjaźń

4. Diagnoza potrzeb i problemów w środowisku szkolnym

Program wychowawczo-profilaktyczny powinien stanowić odpowiedź na potrzeby i trudności danej społeczności szkolnej. Aby taką odpowiedź sformułować, należy dokonać przeglądu zasobów szkoły, po czym określić potrzeby wszystkich grup tworzących społeczność szkolną, czyli rozpoznać oczekiwania uczniów, ro-

⁴ Program wychowawczo-profilaktyczny Szkoły Podstawowej nr 58 z Oddziałami Integracyjnymi im. Marii Dąbrowskiej w Katowicach.

dziców i nauczycieli. Informacje zebrane w fazie diagnozy są wykorzystywane nie tylko na etapie tworzenia programu wychowawczo-terapeutycznego, ale również w planowaniu pracy wychowawcy klasy.

Analiza potrzeb i zagrożeń występujących w szkole lub placówce jest pierwszym krokiem w konkretyzowaniu celów strategicznych programu. Jej przeprowadzenie poprzedza wybór priorytetów i celów szczegółowych. W wyniku analizy jednostka oświatowa zyskuje możliwość udzielenia odpowiedzi na pytania dotyczące potrzeb rozwojowych uczniów i działań wychowawczo-profilaktycznych, a także ma sposobność ustosunkowania się do spraw korygowania deficytów oraz szansę na odniesienie się do wcześniej zidentyfikowanych wartości i postulowanych postaw.

Analizując sytuację wychowawczą, szkoła lub placówka powinna mieć na uwadze:

- ◆ uczniów,
- ◆ nauczycieli będących wychowawcami,
- ◆ nauczycieli przedmiotowych,
- ◆ rodziców,
- ◆ pracowników niepedagogicznych szkoły.

Powinna również dokonać identyfikacji:

- ◆ sukcesów wychowawczych szkoły, wykorzystując statystyki szkolne i indywidualne przypadki;
- ◆ porażek wychowawczych szkoły, posługując się statystykami szkolnymi i indywidualnymi przypadkami;
- ◆ skutecznych i nieskutecznych metod wychowawczych, stosowanych przez pracowników szkoły;
- ◆ potrzeb i oczekiwań uczniów oraz rodziców, wykorzystując informacje uzyskane przez wychowawców klas;
- ◆ potrzeb rozwojowych nauczycieli, z których każdy powinien określić swoje atuty i ograniczenia oraz indywidualne potrzeby rozwojowe, będące potem podstawą opracowania planów doskonalenia dla całego grona nauczycielskiego;
- ◆ problemów lub zagrożeń występujących w środowisku szkolnym, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń związanych z używaniem substancji psychotropowych, środków zastępczych oraz nowych substancji psychoaktywnych;
- ◆ czynników chroniących i czynników ryzyka w szkole lub placówce;
- ◆ źródeł zewnętrznego wsparcia wychowawczego.

Konieczne jest podtrzymywanie przez jednostkę oświatową sprawdzonych, skutecznych i ciekawych metod i form pracy w dziedzinie wychowawczej przez poszczególnych nauczycieli, a także kultywowanie szkolnych tradycji.

5. Mapa środowiskowa czynników chroniących i czynników ryzyka w szkole lub placówce

Zgodnie z *Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 stycznia 2018 r. w sprawie zakresu i form prowadzenia w szkołach i placówkach systemu oświaty działalności wychowawczej, edukacyjnej, informacyjnej i profilaktycznej w celu przeciwdziałania narkomanii* szkoła lub placówka ma obowiązek w każdym roku szkolnym dokonać diagnozy w zakresie występujących w środowisku szkolnym czynników chroniących i czynników ryzyka.

Tabela 3. Uwarunkowania i konsekwencje zachowań ryzykownych dzieci i młodzieży zestawione na podstawie diagnozy przeprowadzonej według czynników chroniących i czynników ryzyka

Mapa środowiskowa czynników chroniących i czynników ryzyka w szkole lub placówce				
Grupy czynników	Czynniki chroniące		Czynniki ryzyka	
	Czynniki chroniące wynikające z diagnozy	Rekomendacje	Czynniki ryzyka wynikające z diagnozy	
Czynniki rodzinne	<p>80% uczniów deklaruje dobre warunki materialne rodziny</p> <p>93% uczniów jest zadowolonych z atmosfery w domu</p> <p>94% uczniów jest zadowolonych z kontaktów z rodzicami</p>	<ul style="list-style-type: none"> ♦ prowadzenie przez specjalistów w szkole lub placówce wsparcia w zakresie poradnictwa wychowawczego ♦ budowanie dobrych relacji dziecko – rodzice, tworzących kapitał życiowy i wzmacniających odporność psychiczną dzieci i młodzieży ♦ pogłębienie diagnozy prowadzonej na terenie szkoły o problematykę związaną z jakością relacji rodzic – dziecko (z perspektywy teorii więzi i <i>resilience</i>) ♦ pomoc rodzinie w zaangażowaniu dzieci w działania prospołeczne 	<p>14% uczniów nie jest zadowolonych z sytuacji materialnej rodziny</p> <p>47% uczniów ukrywa przed rodzicami prawdę dotyczącą kolegów</p> <p>50% uczniów buntuje się przeciwko rodzicom</p> <p>44% uczniów ukrywa przed rodzicami własne negatywne doświadczenia</p>	<p>Rekomendacje</p> <ul style="list-style-type: none"> ♦ diagnozowanie środowiska ucznia – rozpoznawanie warunków życia i nauki ♦ zwiększenie działań opiekuńczych wobec rodzin w trudnej sytuacji materialnej ♦ prowadzenie różnych form pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla uczniów ♦ pomoc rodzicom w rozwiązywaniu trudnych sytuacji szkolnych i rodzinnych

<p>Czynniki rówieśnicze – relacje z rówieśnikami</p>	<p>90% badanych stwierdziło, że cyberprzemoc jest zła</p> <p>82% uczniów nie ma w swoim otoczeniu styczności z narkotykami</p>	<ul style="list-style-type: none"> ◆ kształtowanie u uczniów przekonania, że większość młodych ludzi nie miała kontaktu z substancjami psychoaktywnymi ◆ prowadzenie w klasach zajęć wzmacniających postawy przeciwnie zażywania środków odurzających oraz innym zagrożeniom cywilizacyjnym 	<p>15% uczniów nie widzi problemu w stosowaniu cyberprzemocy</p>	<ul style="list-style-type: none"> ◆ dostarczenie rodzicom, nauczycielom i innym pracownikom szkoły aktualnej wiedzy o: <ul style="list-style-type: none"> » zagrożeniach występujących w środowisku szkolnym i lokalnym, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń związanych z używaniem substancji psychotropowych, środków zastępczych i nowych substancji psychoaktywnych » funkcjonowaniu młodych ludzi w świecie wirtualnym
<p>Czynniki związane ze szkołą oraz środowiskiem lokalnym</p>	<p>76% uczniów jest zadowolonych ze szkoły, do której uczęszczają</p> <p>54% badanych jest zadowolonych z oferty zajęć dodatkowych</p> <p>84% badanych uważa kontakt z kolegami za pozytywne</p> <p>68% badanych jest zadowolonych ze sposobu traktowania przez nauczycieli</p>	<ul style="list-style-type: none"> ◆ realizacja różnorodnych programów profilaktycznych, w tym programów rekomendowanych ◆ planowanie oferty pozalekcyjnej, umożliwiającej: <ul style="list-style-type: none"> » stworzenie aktywnej, zaangażowanej grupy ludzi dorosłych, którzy stają się dla młodzieży osobami znaczącymi, znającymi ich problemy i mogącymi w odpowiedni sposób reagować na różne sytuacje 	<p>25% uczniów nie jest zadowolonych z oferty zajęć dodatkowych</p> <p>12% uczniów nie jest zadowolonych ze szkoły, do której uczęszczają</p> <p>11% uczniów nie czuje się bezpiecznie</p> <p>13% uczniów nie czuje satysfakcji ze sposobu traktowania przez nauczycieli</p>	<ul style="list-style-type: none"> ◆ przygotowanie oferty zajęć dodatkowych, zgodnie z potrzebami uczniów w szkole i ich zainteresowaniami ◆ budowanie przyjaznego klimatu społecznego w klasie i szkole

	<p>71% badanych czuje się bezpiecznie w szkole</p> <p>90% badanych wskazało, że rosyłanie obraźliwych treści, zamieszczanie zdjęć erotycznych w Internecie jest złe</p> <p>96% badanych nie pali papierosów</p>	<p>» realizację oferty zajęć, adekwatnej do realnych potrzeb młodych ludzi, odpowiadającej ich pozytywnym zainteresowaniom</p> <p>» zapewnienie bezpiecznych form spędzania czasu wolnego</p>	<p>29% uczniów deklaruje występowanie w szkole agresji i przemocy</p> <p>10% młodzieży nie widzi nic złego w cyberprzemocy</p> <p>26% uczniów mówi o kradzieżach wśród kolegów</p>	
<p>Czynniki indywidualne, tzw. kapitał życiowy</p>	<p>70% uczniów szkół uważa używanie wulgaryzmów za złe</p> <p>85% uczniów uważa, że wulgary są złe</p> <p>100 % uczniów wskazało, że wartości są ważne i obecne w ich życiu; w kolejności wskazali na: dobroć, bycie człowiekiem godnym zaufania i pomoc innym, sukcesy w nauce</p> <p>72% uczniów wskazało, że spędza wolny czas w sposób konstruktywny i spotyka się z przyjaciółmi</p> <p>ponad 50% badanych uprawia sport</p>	<p>♦ rozpoznawanie potrzeb i potencjału indywidualnego uczniów, stanowiących istotną bazę w budowaniu pozytywnych relacji, dobrego klimatu społecznego, konstruowaniu oferty edukacyjnej, wychowawczej i profilaktycznej</p>	<p>66% uczniów używa wulgaryzmów</p> <p>43% uczniów chodzi na wulgary</p> <p>40% badanej młodzieży spędza czas wolny na „nicnierobieniu”</p> <p>83,8% uczniów eksperymentowało z alkoholem</p>	<p>♦ podejmowanie działań wynikających z programu wychowawczo-profilaktycznego</p>

Źródło: opracowanie własne autorki

Diagnoza czynników chroniących i czynników ryzyka występujących w środowisku szkolnym, zaprezentowana w postaci mapy środowiskowej, jest podstawą podejmowania działalności wychowawczej, edukacyjnej, informacyjnej i profilaktycznej.

Tabela 4. Przykładowy zapis realizacji *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 stycznia 2018 r. w sprawie zakresu i form prowadzenia w szkołach i placówkach systemu oświaty działalności wychowawczej, edukacyjnej, informacyjnej i profilaktycznej w celu przeciwdziałania narkomanii*

Rodzaj działalności	Działania	Realizacja działalności
<p>Działalność wychowawcza</p> <ul style="list-style-type: none"> ♦ prowadzenie działań z zakresu promocji zdrowia oraz wspomaganie ucznia i wychowanka w jego rozwoju 	<ul style="list-style-type: none"> ♦ współpraca z rodzicami w celu budowania postawy prozdrowotnej i zdrowego stylu życia ♦ kształtowanie hierarchii wartości, w której zdrowie należy do jednych z najważniejszych w życiu ♦ promowanie zdrowego stylu życia ♦ kształtowanie przyjaznego klimatu w szkole, w tym budowanie prawidłowych relacji rówieśniczych ♦ wzmacnianie kompetencji wychowawczych nauczycieli i wychowawców oraz rodziców lub opiekunów ♦ rozwijanie i wspieranie działalności wolontariackiej 	<ul style="list-style-type: none"> ♦ na podstawie diagnozy nauczyciel lub wychowawca, w uzgodnieniu z dyrektorem, wybiera formę, w której realizuje działalność, uwzględniając wykorzystanie aktywnych metod pracy, takich jak: <ul style="list-style-type: none"> » interaktywne wykłady » warsztaty » treningi umiejętności » projekty » debaty » szkolenia » spektakle teatralne » spoty » kampanie społeczne » happeningi » pikniki edukacyjne
<p>Działalność edukacyjna</p> <ul style="list-style-type: none"> ♦ stałe poszerzanie i ugruntowywanie wiedzy i umiejętności z zakresu promocji zdrowia i zdrowego stylu życia 	<ul style="list-style-type: none"> ♦ poszerzenie wiedzy rodziców, nauczycieli i wychowawców na temat prawidłowości rozwoju i zaburzeń zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży, rozpoznawania wczesnych objawów używania środków i substancji, a także suplementów diet i leków w celach innych niż medyczne, oraz postępowania w tego typu przypadkach ♦ kształtowanie u uczniów umiejętności samokontroli, radzenia sobie ze stresem, rozpoznawania i wyrażania własnych emocji, krytycznego myślenia i podejmowania decyzji w sytuacjach trudnych 	<ul style="list-style-type: none"> ♦ szkoła lub placówka prowadzi działania w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom związanym z używaniem substancji psychotropowych, środków zastępczych oraz nowych substancji psychoaktywnych, współpracując z przedstawicielami państwowych wojewódzkich i powiatowych inspektorów

	<ul style="list-style-type: none"> ♦ doskonalenie kompetencji nauczycieli i wychowawców w zakresie profilaktyki używania środków i substancji psychoaktywnych, ochrony zdrowia psychicznego 	<p>sanitarnych, Policji oraz jednostkami samorządu terytorialnego, poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, placówkami doskonalenia nauczycieli, podmiotami realizującymi podstawową opiekę zdrowotną, opiekę psychiatryczną i leczenie uzależnień</p>
<p>Działalność informacyjna</p> <ul style="list-style-type: none"> ♦ dostarczanie rzetelnych i aktualnych informacji na temat zagrożeń i rozwiązywania problemów związanych z używaniem środków odurzających, substancji psychotropowych, środków zastępczych, nowych substancji psychoaktywnych 	<ul style="list-style-type: none"> ♦ prowadzenie działań wychowawczych i profilaktycznych związanych z przeciwdziałaniem używaniu środków i substancji psychotropowych, środków zastępczych, nowych substancji psychoaktywnych ♦ opracowanie oferty pomocy specjalistycznej dla uczniów ♦ zapoznanie uczniów i rodziców z prawnymi konsekwencjami naruszania przepisów ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii ♦ zapoznanie uczniów i rodziców z konsekwencjami zachowań ryzykownych ♦ opracowanie lub uaktualnienie procedur postępowania nauczycieli i wychowawców, a także metod współpracy szkoły z Policją w sytuacjach zagrażających zdrowiu i życiu uczniów 	<ul style="list-style-type: none"> ♦ realizując działania, szkoła lub placówka: <ul style="list-style-type: none"> » wykorzystuje rekomendowane programy profilaktyczne oraz promocji zdrowia psychicznego » dostosowuje ich wybór do potrzeb indywidualnych i grupowych oraz realizowanych celów profilaktycznych
<p>Działalność profilaktyczna</p> <ul style="list-style-type: none"> ♦ realizowanie działań z zakresu profilaktyki uniwersalnej, selektywnej i wskazującej 	<ul style="list-style-type: none"> ♦ realizacja programów profilaktycznych i promujących zdrowie psychiczne ♦ rozwijanie zainteresowań, pasji i uzdolnień uczniów oraz przeciwdziałanie niepowodzeniom szkolnym (motywowanie do nauki) w ramach zajęć edukacyjnych oraz przygotowanej oferty zajęć pozalekcyjnych ♦ kształtowanie i wzmacnianie norm przeciwnych używaniu środków odurzających, substancji psychotropowych, środków zastępczych, nowych substancji psychoaktywnych i innych środków zagrażających zdrowiu i życiu ucznia, niosących ryzyko negatywnych konsekwencji dla zdrowia fizycznego i psychicznego oraz jego otoczenia społecznego 	

	<ul style="list-style-type: none"> ♦ doskonalenie zawodowe nauczycieli i wychowawców w zakresie realizacji szkolnej interwencji profilaktycznej w przypadku podejmowania przez uczniów zachowań ryzykownych ♦ włączanie, w razie potrzeby, do indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego działań z zakresu przeciwdziałania używaniu środków odurzających, substancji psychotropowych, środków zastępczych i nowych substancji psychoaktywnych 	
--	--	--

Źródło: opracowanie własne autorki

W przytoczonych rozporządzeniach podkreślono, że szkoła lub placówka podejmuje działania na podstawie przeprowadzonej diagnozy, dotyczącej uczniów lub wychowanków, rodziców lub opiekunów, nauczycieli, wychowawców i innych pracowników szkoły lub placówki, w zakresie zagrożeń związanych z używaniem substancji psychotropowych, środków zastępczych oraz nowych substancji psychoaktywnych. Działania te powinny być uwzględnione w programie wychowawczo-profilaktycznym. Nauczyciele, realizując je na terenie szkoły, stosują aktywne metody pracy z uczniami.

6. Akty prawne

Na kolejnym etapie pracy nad programem wychowawczo-profilaktycznym szkoły lub placówki zachodzi konieczność skonfrontowania obowiązującego stanu prawnego, stanowiącego podstawę jej funkcjonowania w zakresie wychowania i profilaktyki, z opracowywaną formułą programu oraz sprawdzenia, czy w pełni odpowiada ona wymaganiom formalnym. Należy mieć pewność, że w dokumencie szkolnym nie pojawią się jakiegokolwiek zapisy sprzeczne z obowiązującym prawem.

Podstawowe akty prawne obowiązujące przy formułowaniu programu wychowawczo-profilaktycznego szkoły lub placówki:

- ♦ Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. *Prawo oświatowe* (Dz.U. z 2017 r., poz. 59).
- ♦ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 783).
- ♦ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 stycznia 2018 r. w sprawie zakresu i form prowadzenia w szkołach i placówkach systemu oświaty działalności wychowawczej, edukacyjnej, informacyjnej i profilaktycznej w celu przeciwdziałania narkomanii (Dz.U. z 2018 r., poz. 214).

- ◆ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego (Dz.U. z 2017 r., poz. 3).
- ◆ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz.U. z 2018 r., poz. 467).

7. Wizja szkoły lub placówki

Wizja to pozytywne wyobrażenie przyszłości organizacji lub osoby, wyprowadzone z uznawanych wartości i idei, które w konsekwencji stają się źródłem kreowania celów i planów działania.

Wartości przyjęte przez społeczność jednostki edukacyjnej pozwalają na stworzenie jasnej wizji szkoły lub placówki. Wizja ta sprzyja nie tylko procesowi wychowania, ale umożliwia także pozostawanie w zgodzie z priorytetami stanowiącymi podstawę tworzenia sylwetki absolwenta.

Wizja szkoły lub placówki tworzy bazę do udzielania odpowiedzi na następujące pytania:

- ◆ Czym będziemy się kierowali w swojej działalności?
- ◆ Czemu ma służyć nasza praca?

Przykład wizji szkoły⁵

Jesteśmy bezpieczną i przyjazną dla uczniów szkołą, w której:

- ◆ wyrównujemy szanse edukacyjne poprzez indywidualizację procesu nauczania i wychowania;
- ◆ stosujemy skuteczne metody pracy dydaktycznej z wykorzystaniem ich różnorodnych form (metody aktywne, projekty, eksperymenty);
- ◆ zapewniamy wszechstronny rozwój ucznia pełnosprawnego i niepełnosprawnego;
- ◆ wspieramy uczniów w rozpoznawaniu predyspozycji i określaniu drogi ich dalszej edukacji;
- ◆ kształtujemy pozytywne postawy społeczne i przygotowujemy uczniów do pełnienia różnych ról społecznych;
- ◆ tworzymy życzliwy i przyjazny klimat;
- ◆ zapewniamy uczniom poczucie bezpieczeństwa fizycznego i psychicznego;

⁵ Program wychowawczo-profilaktyczny Szkoły Podstawowej nr 58 z Oddziałami Integracyjnymi im. Marii Dąbrowskiej w Katowicach.

- ◆ rozwijamy postawę szacunku dla dziedzictwa narodowego oraz poczucie przynależności do społeczności europejskiej;
- ◆ szeroko promujemy edukację prozdrowotną, ekologiczną, informatyczną i językową;
- ◆ dbamy o ścisłą i aktywną współpracę z rodzicami i społecznością lokalną;
- ◆ dbamy o rozwój zawodowy nauczycieli poprzez ciągłe doskonalenie kompetencji zawodowych.

8. Misja szkoły lub placówki

Kolejnym etapem postępowania w tworzeniu programu wychowawczo-profilaktycznego jest wypracowanie misji jednostki oświatowej. Według Danuty Elsner⁶: *misja określa tożsamość i cel istnienia organizacji. W odniesieniu do szkoły (...) winna określać cel istnienia szkoły w danym, konkretnym środowisku*. Konieczne jest zatem, aby misja była skoncentrowana na tym, co ważne w działalności szkoły, na jej zamierzeniach i rozwoju.

Zewnętrzna funkcja misji stanowią:

- ◆ wizerunek szkoły lub placówki;
- ◆ uznawane wartości oraz oferta edukacyjna i wychowawcza, skierowane do uczniów i rodziców.

Wewnętrzna funkcja misji polega na nadawaniu kierunku działaniom edukacyjnym podejmowanym przez nauczycieli. Misja może przybrać postać pisemnej deklaracji, zawierającej odpowiedzi na pytania:

- ◆ Po co jesteśmy?
- ◆ Dla kogo istniejemy?
- ◆ Co chcemy robić?
- ◆ Kto jest naszym klientem?
- ◆ Czego on potrzebuje?
- ◆ Co chcemy mu zaoferować?
- ◆ Do czego zmierzamy?

Uważa się, że w określeniu misji jednostki oświatowej podstawowe znaczenie powinny mieć wartości przyjęte przez szkołę lub placówkę w celu realizowania systemu wychowania.

Dlatego misja nie może być narzucona z zewnątrz; musi być wypracowana przez zespół nauczycieli określonej jednostki. Po przyjęciu i zaakceptowaniu misji przez radę pedagogiczną stanowi ona wyznaczoną drogę, realizowaną przez społeczność szkolną.

⁶ Elsner D., (1999), *Doskonalenie kierowania placówką oświatową – wokół nowych pojęć i znaczeń*, Chorzów: Wydawnictwo Mentor.

Przykład misji szkoły⁷

Wzrastać to znaczy przyjmować odpowiedzialność za siebie i innych (Jean Vanier)⁸.

W szkole przyjaznej uczniowi chcemy kształtować człowieka ciekawego świata, twórczego i odpowiedzialnego.

Uczniowie naszej szkoły mają możliwość rozwoju we wszystkich sferach osobowości. Przygotowują się do wypełniania obowiązków rodzinnych i społecznych w oparciu o zasady solidarności, demokracji, tolerancji i sprawiedliwości. Wartościami nadrzędnymi, przyjętymi w naszej szkole, są szacunek do drugiego człowieka, odpowiedzialność za siebie i innych oraz tworzenie wspólnoty uczniów, nauczycieli i rodziców wynikającej ze współpracy i wzajemnego zaufania.

9. Cel ogólny i cele szczegółowe programu wychowawczo-profilaktycznego

Formułując cele pracy wychowawczo-profilaktycznej w szkole lub placówce, należy wziąć pod uwagę realizację tych celów w czasie oraz mierzalność ich efektów. Cele, określone przez jednostkę oświatową, wynikają m.in. z przyjętej sylwetki absolwenta, oceny sytuacji wychowawczej oraz diagnozy czynników chroniących i czynników ryzyka. Przyjęte cele wyznaczają kierunki pracy szkoły lub placówki.

Przykład 1

Cel główny:

Wspomaganie rozwoju dzieci i młodzieży w taki sposób, aby młodzi ludzie byli przygotowani do odpowiedzialności za własne decyzje i wybory.

Cele szczegółowe:

- ◆ kształtowanie umiejętności skutecznego komunikowania się, wyrażania własnych opinii, przekonań i poglądów;
- ◆ budowanie i wzmacnianie poczucia własnej wartości oraz samooceny;
- ◆ kształtowanie postawy odpowiedzialności za podejmowane decyzje i wybory;
- ◆ uczenie rozwiązywania problemów i radzenia sobie z niepowodzeniami.

⁷ Program wychowawczo-profilaktyczny Szkoły Podstawowej nr 58 z Oddziałami Integracyjnymi im. Marii Dąbrowskiej w Katowicach.

⁸ https://opoka.org.pl/biblioteka/I/IP/sw_wojciech_2010_mez_kob_13.html, dostęp 09.04.2018 r.

Przykład 2

Cel główny:

Motywowanie do rozwoju osobistego i wrażliwości na potrzeby innych ludzi i środowiska.

Cele szczegółowe:

- ◆ motywowanie do nauki i rozwijania zainteresowań;
- ◆ budowanie atmosfery wzajemnego szacunku, tolerancji i życzliwości;
- ◆ kształcenie postaw szacunku do siebie i drugiego człowieka.

10. Sylwetka absolwenta szkoły

Jakim człowiekiem ma być nasz absolwent?

Przy określaniu sylwetki absolwenta należy wyobrazić sobie ucznia, który kończy szkołę, i odpowiedzieć na pytanie, jaki ma on być.

Sylwetka absolwenta to wzorcowy obraz osoby kończącej szkołę, będącej idealnym „produktem” oddziaływań wychowawczych i profilaktycznych. Warto na tym etapie pobudzić wyobraźnię i zobaczyć młodego człowieka odnoszącego sukces, który realizuje się w życiu osobistym i zawodowym zgodnie z przyjętymi wartościami.

Chcąc scharakteryzować model absolwenta szkoły, najpierw należy porównać zapis na ten temat zawarty w *Statucie szkoły* z oczekiwanym wizerunkiem „nowego ucznia”. Następnie można zorganizować w szkole debatę dotyczącą cech absolwenta, w której będą uczestniczyli wszyscy pracownicy szkoły mający wpływ na jakość oddziaływań wychowawczych i profilaktycznych.

Celem debaty powinno być uzyskanie odpowiedzi na pytanie, jakim człowiekiem ma być nasz absolwent, zakładając, że zależy nam na stworzeniu realnej, a nie idealnej sylwetki, zgodnie z wiekiem rozwojowym młodego człowieka. Opis sylwetki absolwenta powinien być zbiorem efektów kształcenia i wychowania, osiągniętych w środowisku szkolnym.

Przykład absolwenta szkoły⁹

Absolwent naszej szkoły to obywatel Europy XXI wieku, który realizuje się w sferach fizycznej, emocjonalnej, intelektualnej, aksjologicznej i społecznej.

⁹ Program wychowawczo-profilaktyczny Szkoły Podstawowej w Kotulinie.

Tabela 5: Opis sylwetki absolwenta szkoły

Sfera fizyczna	Sfera emocjonalna	Sfera intelektualna	Sfera aksjologiczna	Sfera społeczna
dba o bezpieczeństwo własne i innych	wie, gdzie szukać pomocy w rozwiązywaniu złożonych problemów	jest świadomy życiowej użyteczności zdobytej wiedzy i umiejętności przedmiotowych	w swoim postępowaniu dąży do prawdy	potrafi rzetelnie pracować indywidualnie i w zespole
jest aktywny fizycznie	jest zdolny do dokonywania właściwych wyborów	posługuje się językami obcymi nowożytnymi	jest otwarty na europejskie i światowe wartości kultury	potrafi skutecznie porozumiewać się i nawiązywać relacje z rówieśnikami i dorosłymi
promuje zdrowy styl życia	jest życzliwie nastawiony do świata i ludzi	twórczo myśli	zna historię, kulturę oraz tradycje swojego regionu i narodu	jest kulturalny
nie ulega nałogom		potrafi stale się uczyć i doskonalić	jest człowiekiem tolerancyjnym	jest obowiązkowy i samodzielny
świadomie korzysta z nowinek technicznych (TIK)		jest ciekawy świata	jest uczciwy i prawy, jest altruistą	w przemyślany sposób planuje i kieruje swoją karierą zawodową
		wykorzystuje najnowsze techniki multimedialne		

11. Strategia wychowawczo-profilaktyczna szkoły lub placówki

W programie wychowawczo-profilaktycznym konieczne jest uwzględnienie wzajemnego przenikania się treści nauczania, celów wychowawczych i kształtowania postaw uczniów w oparciu o wybrane wartości. Cele i zadania wychowawcze oraz oddziaływania profilaktyczne będą różne na poszczególnych etapach edukacyjnych. W związku z tym szkoła lub placówka, konstruując strategię wychowawczo-profilaktyczną, powinna:

- ♦ określić sfery rozwoju ucznia – fizyczną, psychiczną, intelektualną, społeczną i duchową, z których każda wyznacza strategię osiągania dojrzałości;
- ♦ przyjmując cele wychowawcze, integralne z sylwetką absolwenta;
- ♦ wyznaczyć jasne i czytelne zadania, możliwe do wykonania przez każdego nauczyciela w ramach założonych celów;
- ♦ ustalić odbiorców działań – nauczycieli, uczniów, rodziców, pracowników niepedagogicznych, społeczność lokalną;
- ♦ wyznaczyć realizatorów zadań oraz terminy ich realizacji.

Następnie należy określić zadania wychowawcze i profilaktyczne, formułując je w programie na tyle ogólnie, aby dokument ten mógł służyć szkole przez wiele lat, a każdy wychowawca mógł z niego korzystać corocznie, planując pracę wychowawczą i profilaktyczną dla swojej klasy na dany rok.

12. Ceremoniał i tradycje szkolne

Na ceremoniał i tradycje szkoły składają się imprezy o istotnym znaczeniu, wpisane do szkolnego kalendarza, budujące klimat szkoły i kształtujące postawy uczniów. Zdarzeniami ważnymi w każdej szkole mogą być np.: uroczyste rozpoczęcie roku szkolnego, pasowanie na ucznia klasy pierwszej, Dzień Edukacji Narodowej, Święto Niepodległości, spotkania wigilijne, jasełka, Dzień Dziecka, uroczyste zakończenie roku szkolnego.

Przykład tradycji szkolnych¹⁰

Szkoła Podstawowa nr 1 im. Mikołaja Kopernika w Siemianowicach Śląskich ma swego patrona, logo, sztandar i hymn szkoły. Szkoła przyjęła jako swój cel kształtowanie postaw obywatelskich, patriotycznych i społecznych uczniów poprzez nauczanie szacunku do symboli i barw narodowych, historii, tradycji narodowych i lokalnych.

Na stałe imprezy szkolne składają się:

- ♦ uroczyste rozpoczęcie roku szkolnego
- ♦ pasowanie na ucznia klasy pierwszej szkoły podstawowej
- ♦ Dzień Edukacji Narodowej
- ♦ akcja Sprzątanie Świata
- ♦ Święto Niepodległości
- ♦ kiermasz świąteczny
- ♦ Dzień Śląski
- ♦ spotkania wigilijne
- ♦ zabawa karnawałowa

¹⁰ Program wychowawczo-profilaktyczny Szkoły Podstawowej nr 1 w Siemianowicach Śląskich.

- ◆ święto patrona szkoły
- ◆ Dzień Otwartej Szkoły
- ◆ Święto Konstytucji 3 Maja
- ◆ akcja Zielona Szkoła
- ◆ Tydzień Promocji Zdrowia
- ◆ Dzień Dziecka
- ◆ Tydzień Profilaktyki
- ◆ festyn szkolny
- ◆ rajd szkolny
- ◆ uroczyste zakończenie roku szkolnego.

13. Tryb postępowania w sytuacjach trudnych

W jednostce oświatowej powinien obowiązywać tryb postępowania w sytuacjach trudnych, określony w procedurach reagowania i interwencji na wypadek wystąpienia takich sytuacji. Zapis na ten temat w programie wychowawczo-profilaktycznym ma na celu jasne określenie porządku szkolnego, podanie jednoznacznej informacji o rodzaju zdarzeń ujętych w kategorii sytuacji kryzysowych i trudnych, wobec których przyjęto czytelne zasady reagowania. Osobnym dokumentem szkoły lub placówki jest katalog szkolnych procedur.

14. Ewaluacja

Zadaniem szkoły jest prowadzenie ewaluacji programu wychowawczo-profilaktycznego w celu zbadania skuteczności podjętych działań. Ewaluacja pozwala ocenić, które z wdrożonych prac można kontynuować, które trzeba zmienić, a które realizować w przyszłości.

Aby dobrze przeprowadzić ewaluację programu wychowawczo-profilaktycznego, należy powołać zespół odpowiedzialny za wykonanie zadań ewaluacyjnych.

Do podstawowych zadań zespołu należy:

- ◆ określenie celów ewaluacji,
- ◆ szczegółowe zaplanowanie działań ewaluacyjnych,
- ◆ zaplanowanie sposobu opracowania i interpretacji wyników ewaluacji,
- ◆ opracowanie wniosków oraz ich zaprezentowanie.

W celu prawidłowego przeprowadzenia ewaluacji niezbędny jest także dobór metod ewaluacyjnych, co wiąże się z wykorzystaniem narzędzi badawczych i analizą danych jakościowych i ilościowych. Planując ewaluację skuteczności programu, dobrze jest rozważyć wykorzystanie procedury pretest – postest, należy również pamiętać o kryteriach ewaluacji i wskaźnikach.

15. Uchwalenie programu wychowawczo-profilaktycznego szkoły lub placówki

Czynność ta należy do kompetencji rady rodziców w porozumieniu z radą pedagogiczną, o czym mówi ustawa *Prawo oświatowe*¹¹.

Art. 26. 3. Jeżeli rada rodziców w terminie 30 dni od dnia rozpoczęcia roku szkolnego nie uzyska porozumienia z radą pedagogiczną w sprawie programu wychowawczo-profilaktycznego szkoły lub placówki, o którym mowa w art. 26, program ten ustala dyrektor szkoły lub placówki w uzgodnieniu z organem sprawującym nadzór pedagogiczny. Program ustalony przez dyrektora szkoły lub placówki obowiązuje do czasu uchwalenia programu przez radę rodziców w porozumieniu z radą pedagogiczną.

4. W szkołach i placówkach, w których nie tworzy się rad rodziców, program wychowawczo-profilaktyczny szkoły lub placówki, o którym mowa w art. 26, uchwała rada pedagogiczna.

16. Plan działań wychowawczo-profilaktycznych w szkole lub placówce

Ponieważ program wychowawczo-profilaktyczny jest dokumentem ogólnym, wskazującym kierunek pracy wychowawczo-profilaktycznej, każda szkoła lub placówka corocznie powinna uszczegółowić przewidywane działania i ująć je w formie *Planu pracy wychowawczo-profilaktycznej*. Poszczególne zadania tego planu powinny odpowiadać przyjętym w programie celom, a odpowiedzialność za ich realizację musi być przypisana konkretnym osobom.

Przedstawione poniżej dwie propozycje planu mają ogólny charakter i wymagają dostosowania zadań do realiów konkretnej szkoły lub placówki – jej potrzeb wynikających z diagnozy sytuacji wychowawczej i zapotrzebowania na działania profilaktyczne w środowisku szkolnym.

¹¹ Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. *Prawo oświatowe*, Dz.U. z 2017 r., poz. 59.

Przykład 1

Tabela 6. Wariant planu pracy wychowawczo-profilaktycznej szkoły lub placówki

Sfera wspomagania dziecka w rozwoju	Obszar	Treści wychowawczo-profilaktyczne		Klasy								Odpowiedzialni	Termin		
		Zadania sformułowane zgodnie z treściami wychowawczo-profilaktycznymi zawartymi w podstawie programowej	Działania	1	2	3	4	5	6	7	8				
Sfera fizyczna	Zdrowie: ♦ edukacja zdrowotna														
Sfera psychiczna	Bezpieczeństwo: ♦ ochrona zdrowia psychicznego i profilaktyka zachowań ryzykownych/problemowych														
Sfera intelektualna	Wiedza, umiejętności, kompetencje														
Sfera społeczna	Relacje: ♦ kształtowanie postaw społecznych														
Sfera aksjologiczna	Kultura: ♦ wartości, normy, wzory zachowań														

Źródło: opracowanie własne autorki

Przykład 2

Tabela 7. Plan działań wychowawczo-profilaktycznych dla szkoły podstawowej

Sfery	Treści wychowawcze	Działania wychowawcze	Kto?	Kiedy?	Jak sprawdzimy skuteczność mowanych działań?	Dla kogo? Adresat: klasa, grupa	Treści profilaktyczne	Działania profilaktyczne	Kto?	Kiedy?	Jak sprawdzimy skuteczność podejmowanych działań?	Dla kogo? U R N PN1*
Sfera fizyczna Dojrzałość fizyczna: ♦ zdrowy styl życia Edukacja zdrowotna												
Sfera psychiczna Dojrzałość psychiczna: ♦ odpowiedzialność Bezpieczeństwo: ♦ profilaktyka zachowań ryzykownych/problemych												
Sfera intelektualna Dojrzałość ukierunkowana na zdobywanie wiedzy o świecie												

<p>Sfera społeczna</p> <p>Dojrzałość społeczna:</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ konstruktywne role społeczne ◆ kształtowanie postaw społecznych 											
<p>Sfera aksjologiczna (duchowa)</p> <p>Dojrzałość duchowa:</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ system wartości, poczucie sensu życia ◆ wartości, normy, wzory zachowań 											

Źródło: plan działań wychowawczo-profilaktycznych opracowany przez nauczycieli konsultantów Regionalnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli WOM i Regionalnego Ośrodka Metodyczno-Edukacyjnego Metis w Katowicach

* U – uczeń, R – rodzic, N – nauczyciel, PN – pracownik niepedagogiczny.

Etapy pracy nad programem wychowawczo-profilaktycznym – konstruowanie dokumentu krok po kroku

Tabela 8: Program wychowawczo-profilaktyczny w praktyce szkolnej

Strategia konstruowania	Przykład zapisu w PW-P2*
<p>1. Diagnoza potrzeb i problemów w szkole lub placówce</p>	<ul style="list-style-type: none"> ♦ PW-P opracowany na podstawie diagnozy sytuacji dydaktyczno-wychowawczej w szkole, przeprowadzonej z użyciem narzędzi takich jak: <ul style="list-style-type: none"> » ankieta » rozmowa indywidualna » wywiad » obserwacja » socjometria » analiza osiągnięć szkolnych » analiza dokumentacji szkolnej (dzienników lekcyjnych i dokumentacji prowadzonej przez wychowawców klas, wyników klasyfikacji i promocji, frekwencji uczniów, udzielonej pomocy psychologiczno-pedagogicznej, wyników sprawdzianów, egzaminów, wyników ewaluacji wewnętrznej i zewnętrznej, dokumentacji specjalistów szkolnych – pedagoga, psychologa szkolnego, higienistki szkolnej i innych) » analiza dokumentacji z uczestnictwa w realizowanych dotychczas programach » analiza dokumentacji szkolnej dotyczącej interwencji profilaktyczno-wychowawczej ♦ w dokumentacji szkoły: wykorzystane narzędzia, wyniki badań, w tym wcześniejszej ewaluacji programu wychowawczo-profilaktycznego

<p>2. Analiza wyników badań, przeprowadzona pod względem jakościowym i ilościowym</p> <p>Podsumowanie diagnozy aktualnej sytuacji wychowawczej w szkole lub placówce</p>	<ul style="list-style-type: none"> ◆ zdiagnozowano na podstawie analizy wyników badań: <ul style="list-style-type: none"> » sukcesy wychowawcze szkoły (statystyki szkolne, przypadki indywidualne) » porażki wychowawcze szkoły (statystyki szkolne, przypadki indywidualne) » skuteczne i nieskuteczne metody wychowawcze, stosowane przez pracowników szkoły » potrzeby uczniów i oczekiwania (informacje uzyskane przez wychowawców klas) » potrzeby i oczekiwania rodziców » potrzeby rozwojowe nauczycieli (każdy powinien określić swoje atuty i ograniczenia oraz indywidualne potrzeby rozwojowe, które będą podstawą opracowania planów doskonalenia dla całego grona) » problemy lub zagrożenia występujące w środowisku szkolnym i lokalnym, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń związanych z użytkowaniem substancji psychotropowych, środków zastępczych oraz nowych substancji psychoaktywnych » występujące czynniki chroniące i czynniki ryzyka w szkole lub placówce ◆ zdiagnozowano na podstawie analizy doświadczeń płynących ze współpracy z zewnętrznymi specjalistami wspomagającymi pracę szkoły, czyli tzw. źródeł wsparcia zewnętrznego
<p>3. Opracowanie strategii wychowawczo-profilaktycznej dla społeczności szkolnej na podstawie wybranych wartości</p>	<ul style="list-style-type: none"> ◆ wyznaczono najważniejsze działania w pracy wychowawczej na bieżącym roku, ukierunkowane na: <ul style="list-style-type: none"> » wspomaganie rozwoju ucznia w sferze fizycznej, psychicznej, intelektualnej, społecznej, duchowej » przygotowanie uczniów do prawidłowego funkcjonowania w grupie społecznej (szkole, klasie) » wzbudzenie poczucia przynależności do grupy

	<ul style="list-style-type: none"> » wzmocnianie poczucia wartości, wiary we własne siły i możliwości, podkreślanie pozytywnych doświadczeń życiowych, pomagających młodym ludziom ukształtować własną tożsamość » budowanie dobrych relacji w szkole » budowanie poczucia tożsamości regionalnej i narodowej » tworzenie bezpiecznego i przyjaznego klimatu społecznego szkoły lub placówki » planowanie kariery zawodowej zgodnie z zainteresowaniami uczniów ♦ określono zadania edukacji zdrowotnej i zadania profilaktyczne, takie jak: <ul style="list-style-type: none"> » promowanie zdrowego stylu życia, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń związanych z używaniem substancji psychotropowych, środków zastępczych oraz nowych substancji psychoaktywnych, a także funkcjonowania młodych ludzi w świecie wirtualnym » kształtowanie nawyków zdrowego odżywiania się » przeciwdziałanie przemocy, agresji i uzależnieniom » uczenie sposobów wyrażania własnych emocji i radzenia sobie ze stresem w celu wzmocnienia zdrowia psychicznego uczniów ♦ zaplanowanie ewaluacji już na etapie diagnozy i projektowania zadań ♦ wykorzystanie wyników ewaluacji jako źródła informacji w procesie oceny skuteczności oddziaływań wychowawczo-profilaktycznych
<p>4. Ewaluacja PW-P</p>	

5. Formułowanie zadań dla PW-P z wykorzystaniem strategii profilaktycznych			
Poziom profilaktyki uniwersalnej i selektywnej			
	Uczniowie	Nauczyciele	Rodzice
<ul style="list-style-type: none"> ◆ strategie informacyjne 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ zapoznanie z zapisami <i>Statutu szkoły</i>, dotyczącymi procedur w sytuacjach zachowań ryzykownych w szkole ◆ informowanie o społecznych i zdrowotnych skutkach uzależnień 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ ugruntowanie wiedzy na temat okresów rozwojowych dzieci i młodzieży ◆ poszerzenie wiedzy na temat przyczyn i rodzajów zachowań dysfunkcyjnych młodzieży ◆ promowanie sukcesów młodzieży na forum klasy, szkoły, lokalnego środowiska 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ zapoznanie z zapisami <i>Statutu szkoły</i>, dotyczącymi procedur w sytuacjach kryzysowych i konfliktowych ◆ przedstawienie regulaminu szkolnego programu wychowawczo-profilaktycznego i innych dokumentów szkoły ◆ zdobycie wiedzy na temat zachowań dysfunkcyjnych ◆ informowanie rodziców o społecznych i zdrowotnych skutkach zachowań dysfunkcyjnych, które miały miejsce w szkole
<ul style="list-style-type: none"> ◆ strategie edukacyjne 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ prowadzenie zajęć adaptacyjno-integracyjnych ◆ trening asertywności ◆ doskonalenie umiejętności komunikacyjnych ◆ kształtowanie postaw obywatelskich, prospołecznych, patriotycznych 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ aktualizacja wiedzy z zakresu prawa oświatowego ◆ monitorowanie potrzeb w zakresie doskonalenia umiejętności wychowawczych i profilaktycznych ◆ psychoedukacja ◆ kształtowanie umiejętności pracy z rodzicami ucznia przejawiającego zachowania dysfunkcyjne 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ monitorowanie potrzeb i oczekiwań wobec działań wychowawczo-profilaktycznych szkoły ◆ prowadzenie psychoedukacji odpowiadającej na rzeczywiste potrzeby rodziców ◆ umożliwienie aktywnej działalności i współdecydowania o życiu szkoły

<ul style="list-style-type: none"> ♦ strategie alternatywne 	<ul style="list-style-type: none"> ♦ atrakcyjna oferta zajęć pozalekcyjnych ♦ udział w konkursach przedmiotowych, sportowych i artystycznych oraz wszelkich działaniach alternatywnych ♦ organizacja imprez masowych, wycieczek, biwaków, szkolnych festynów środowiskowych ♦ organizacja i propagowanie olimpiad ♦ praca w organizacjach działających na terenie szkoły lub w środowisku lokalnym – samorządzie uczniowskim, harcerstwie, wolontariacie, stowarzyszeniach i fundacjach, które podejmują pracę na rzecz innych ludzi 	<ul style="list-style-type: none"> ♦ spotkania wychowawcy lub nauczyciela mającego kontakt z uczniem, który przejawia pierwsze objawy zagrożenia niedostosowaniem społecznym, z pedagogiem szkolnym, psychologiem, dyrektorem lub specjalistami spoza szkoły 	<ul style="list-style-type: none"> ♦ organizowanie spotkań konsultacyjnych dla rodziców ♦ organizowanie wydarzeń klasowych z udziałem rodziców w celu wzmocnienia więzi rodzinnych (czynnik chroniący)
<ul style="list-style-type: none"> ♦ strategie interwencyjne 	<ul style="list-style-type: none"> ♦ rozmowy z nauczycielem, wychowawcą, rodzicem, pedagogiem, psychologiem szkolnym 	<ul style="list-style-type: none"> ♦ rozpoznanie uczniów z grup ryzyka w klasie, szkole ♦ analiza sytuacji wychowawczej ♦ wsparcie w sytuacji kryzysu, konfliktu w klasie 	<ul style="list-style-type: none"> ♦ wskazanie rodzicom osób i instytucji udzielających pomocy i wsparcia w sytuacji kryzysu
<ul style="list-style-type: none"> ♦ zmiany środowiskowe 	<ul style="list-style-type: none"> ♦ w miarę potrzeb i oczekiwań środowiska szkolnego 		
<ul style="list-style-type: none"> ♦ zmiany przepisów 	<ul style="list-style-type: none"> ♦ w miarę potrzeby modyfikowanie przepisów Statutu szkoły 		

<p>6. Sformułowanie celu PW-P, który uwzględnia założenia teoretyczne oraz wyniki diagnozy</p>	<ul style="list-style-type: none">◆ podstawowe cele realizacji szkolnego programu wychowawczo-profilaktycznego:<ul style="list-style-type: none">» wspieranie dzieci i młodzieży w rozwoju» zapobieganie zachowaniom problemowym, ryzykownym» kultywowanie tradycji i ceremoniału szkoły lub placówki
--	---

Źródło: opracowanie własne autorki

* PW-P – program wychowawczo-profilaktyczny.

Moja skala wartości

Scenariusz zajęć dla uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych

Cele:

- ♦ refleksja nad systemem wartości
- ♦ zdobycie wiedzy o wyznawanych przez uczniów wartościach
- ♦ udoskonalenie umiejętności negocjowania

Metody:

- ♦ aktywizujące: burza mózgów, układanka, dyskusja, praca w grupach, praca indywidualna
- ♦ metoda waloryzacyjna kształcenia: tworzenie „kryształu wartości” w celu wyeksponowania wyższych wartości wpływających na ucznia oraz jego przekonań światopoglądowych

Pomoce:

- ♦ tablica, kreda
- ♦ zestawy pociętych kartoników „kryształu wartości” według wzoru, w ilości odpowiadającej liczbie uczniów

Czas trwania: godzina lekcyjna

Przebieg zajęć:

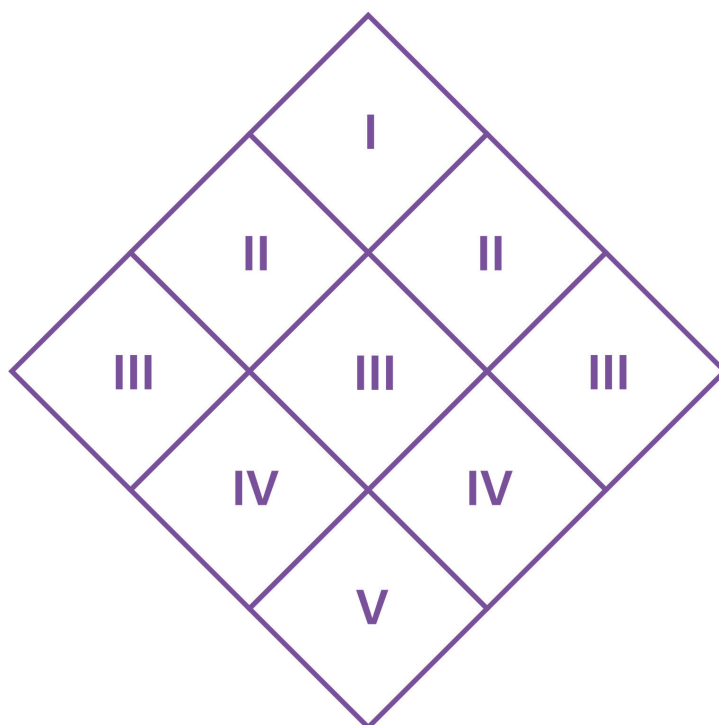
1. Prowadzący prosi uczniów, aby zastanowili się i udzielili odpowiedzi na pytanie: *Co jest dla was ważne w życiu?*
2. Wszystkie odpowiedzi – efekty burzy mózgów – są notowane na tablicy. Prowadzący powinien poprosić uczniów podających hasła, aby dokładnie wyjaśnili ich znaczenie, sam niczego nie sugerując. Im więcej haseł podadzą uczniowie, tym lepiej – powinno być minimum 20.
3. Prowadzący prosi jednego z uczniów o odczytanie z tablicy wszystkich haseł, a następnie mówi, aby każdy uczeń wybrał spośród nich 3 najważniejsze dla siebie.
4. Uczniowie podchodzą do tablicy i zaznaczają kreskami swój wybór (każdy ma postawić 3 kreski).
Przy tablicy może pracować jednocześnie grupa uczniów, co zapewnia im poczucie anonimowości i bezpieczeństwa oraz sprzyja autentyczności wyboru.
5. Realizacja głównego celu zajęć – ułożenie przez uczniów własnego systemu wartości i skonfrontowanie go z systemami przyjętymi przez koleżanki i kolegów.
6. Nauczyciel sprawdza, czy uczniowie rozumieją pojęcie skali wartości.

Po udzieleniu ewentualnych wyjaśnień poleca uczniom, aby z posiadanych kartoników ułożyli własną skalę wartości w postaci „kryształ wartości”, zgodnie z zasadą, że na jego szczycie znajduje się wartość najistotniejsza, a na końcu – wartość najmniej ważna.

Nauczyciel zwraca uwagę uczniom, że wartości położone w danym rzędzie są względem siebie jednakowo ważne.

7. Po ułożeniu przez wszystkich uczniów ich „kryształów wartości” prowadzący dzieli klasę na kilka 5–6-osobowych grup. Zadaniem uczniów jest teraz porównanie wszystkich „kryształów” i ułożenie jednego systemu, wspólnego dla grupy. Prowadzący wyjaśnia, że ustalenie jednego systemu ma się odbyć w wyniku dyskusji, argumentowania i wzajemnego przekonywania się. Jest to ważny etap ćwiczenia, podczas którego uczestnicy uczą się znajdować argumenty na poparcie swego stanowiska, ale też i słuchać argumentów innych osób. Nauczyciel powinien uprzedzić uczniów, że być może nie uda im się uzgodnić wspólnego „kryształ wartości” – jednak nie jest to obowiązkowe, choć należy do tego dążyć.
8. Ułożenie systemu wartości wspólnego dla całej klasy. Prowadzący prosi przedstawicieli grup, aby porównali efekty swojej dotychczasowej pracy i spróbowali wynegocjować wspólny „kryształ”.
9. Wykonanie klasowego „kryształ wartości”.
10. Podsumowanie pracy.

Rysunek 1. Wzór „kryształ wartości”

Źródło: opracowanie własne autorki

Bibliografia

- Borucka A., (2016), *Zrozumieć profilaktykę. Krótki przewodnik dla nauczycieli*, Warszawa: Instytut Nagrody Zaufania Żłoty OTIS.
- Elsner D., (1999), *Doskonalenie kierowania placówką oświatową – wokół nowych pojęć i znaczeń*, Chorzów: Wydawnictwo Mentor.
- Gaś Z. B., (2004), *Szkolny Program Profilaktyki: istota, konstruowanie, ewaluacja. Poradnik metodyczny*, Warszawa: Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, s. 19.
- Gaś Z. B., Poleszak W., (2017), *Opracowujemy i ewaluujemy program wychowawczo-profilaktyczny*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Garstka T., Leśniewska K., (2008), *Poradnik dla szkół. Jak tworzyć program wychowawczy szkoły – opis modelu*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Haładuda J., (2015), *Sieci współpracy i samokształcenia. Rozmowy o profilaktyce i wychowaniu*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Junik W. (red.), (2011), *Resilience: teoria, badania, praktyka*, Warszawa: Parpa-media.
- Karwatowska M., (2010), *Uczeń w świecie wartości*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Ostaszewski K., (2014), *Zachowania ryzykowne młodzieży w perspektywie mechanizmów resilience*, Warszawa: Instytut Psychiatrii i Neurologii.
- Program wychowawczo-profilaktyczny szkoły i placówki oświatowej. Materiały szkoleniowe dla nauczycieli konsultantów i doradców metodycznych*, (2017), Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Szymańska J., (2012), *Programy profilaktyczne. Podstawy profesjonalnej psycho-profilaktyki*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.

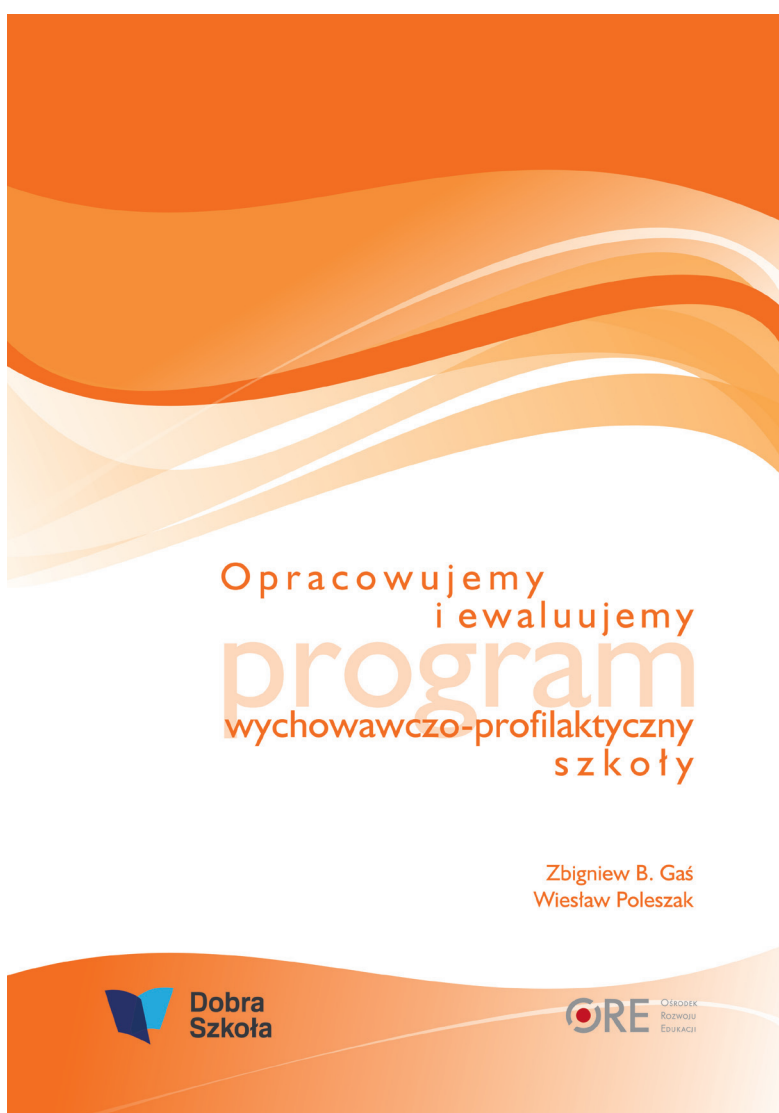
Netografia

- <http://programyrekomentowane.pl> (dostęp 12.12.2017 r.)
- https://opoka.org.pl/biblioteka/l/IP/sw_wojciech_2010_mez_kob_13.html, (dostęp: 09.04.2018 r.)

Polecamy:

Zbigniew B. Gaś, Wiesław Poleszak

Opracowujemy i ewaluujemy program wychowawczo-profilaktyczny szkoły

www.ore.edu.pl